

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת בשלח ט' שבט תשע"ט,
מאמר שבועי, בענינא דיומא.

גליון נושא:

בירורי הלכה ופסקי דין אקטואליים, מפי גדולי
ופוסקי הדור שליט"א. לעורר לב המעיין, ואין
לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'אכילת פירות בט"ו בשבט'

'משיב כהלכה'

במדור זה מופיע כל שבוע שאלה בנושא הגיליון הנוכחי, כל מי שיעונה על השאלה
בכתב נכנס להגרלה!

הפרס השבועי: 3 זוכים ב'אוגדן גליונות' - עומק הפשט

תשובות ניתן למסור בכתב עד יום שני הקרוב, בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באחד
האפשרויות דלהלן:

- תיבת 'עומק הפשט' בחדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים
 - בפקס מספר 1532-6507823
 - במייל 5047867@gmail.com
- (ההגרלה על דעת רבני המפעל)

השאלה השבועית - פירות האדמה בט"ו בשבט

כתב הגר"ח פלאג'י (מועד לכל חי מאמר ג פרק צז): נהגו רוב
תפוצות ישראל לסדר מכל פירות האילן ופירות הארץ. עכ"ל.
והשאלה מתבקשת, מה הענין לאכול פירות הארץ שברכתם אדמה,
והרי ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות, ולא לירקות?

שם הזוכה בהגרלת הגיליון הקודם (198): הרב אלי אלחנן שליט"א

השאלה בגליון הקודם: האם צדקו כותבי המודעה שתלית לחם המחולק במסגרת מבצע 'שלה לחמך'
'קשה לעניות'.

התשובה המובהקת: לדעת רוב הפוסקים כותבי המודעה לא צודקים, כי בזמננו אינו דרך בזיון והיינו
'אורחיה'. ולפעמים אם מונה על הרצפה יותר נגרים בזיון ללחם מתלית בשקית. אולם לדעת הגר"ח צאבא
שאוול זצ"ל צודקים כותבי המודעה.

מפירות שחנטו לפני ט"ו בשבט על פירות שחנטו אחרי ט"ו בשבט, וכן שאר הדינים.

ראש השנה לאילנות

ראש השנה: מבואר במשנה
(ראש השנה דף ב. יד.), ארבעה
ראשי שנים הם, א' ניסן
למלכים ורגלים, א' אלול או א'
תשרי למעשר בהמה, א' תשרי
לשנים ושמיתין יובלות נטיעה
וירקות, לבית שמאי א' שבט
ראש השנה לאילן, ולבית הלל
ט"ו בשבט, שכבר יצאו רוב
גשמי שנה ועלה השרף באילן
ונמצאו הפירות חונטים
מעכשיו.

ומבואר בגמ' (ראש השנה
דפים ט: יד. יד:) שט"ו בשבט
הוא ראש השנה לתרומות
ומעשרות לפירות האילן (שאין
מעשרין משנה לשנה, והמעבר
בין מעשר שני למעשר עני),
ערלה ורבעי (ששנת הערלה
והרבעי מסתיים בט"ו בשבט),
וביכורים. ולדעת כמה ראשונים
גם לענין שביעית.

כך נפסק להלכה ברמב"ם
(מעשר שני פרק א הלכה ב,
תרומות פרק ה הלכה יא)
ובשו"ע (יורה דעה סימן שלא
סעיף נז, סימן שלא סעיף קכה)
כדעת בית הלל, שט"ו בשבט
ראש השנה לאילן, ואין מעשרין

1. מרבים באכילת פירות!

מנהג האשכנזים: כתב בספר תיקון יששכר להרב יששכר בן סוסאן (מגדולי רבני צפת בזמן הבית
יוסף והאריז"ל, דף לא:), הובא בכנסת הגדולה (בהלכות תחנון, הגהות בית יוסף סימן קלא), ובמגן
אברהם (סימן קלא ס"ק טז), ובמשנ"ב (סימן קלא ס"ק לא), ונוהגים האשכנזים להרבות בו במיני

פירות האילן לכבוד שמו של יום. המנהג מוזכר גם בספר הקדמון **מעגלי צדק** (להרב בנימין הלוי אשכנזי, מחזור על כל השנה סימן נח דיני חודש שבט), לפי שיום זה הוא 'ראש השנה לאילנות', מנהג לקנות מעט מכל פרי ופרי שימצא אז. וכן נהג מהר"מ חאגיז (ברכת אליהו לרבי אברהם מאוליינוב דף נה) להרבות בברכות פרי האילן, ולהתפלל להשי"ת יחדש עלינו ועליהם שנה טובה.

מנהג הספרדים: בספר **שבט מוסר** (פרק טז סעיף קט) הזהיר את בנו לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא. וכתב הג"ר חיים פלאג'י (מועד לכל חי סימן ל אות ז) ונהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשולחן מכל פירות האילן ופירות הארץ עד אשר תשיג ידו, וכל אחד מברך על פרי אחד עיין שם הסדר. וכתב בספר **כף החיים** (סימן קלא ס"ק צז) וכן יש נוהגין בספרד, ויש שעושין לימוד באותו הלילה שלומדים משנה או זוהר המדבר בענין אותו הפרי, ואח"כ מברכין עליו ויש ספר לזה הנקרא **פרי עץ הדר**, בו מופיע סדר ט"ו בשבט - בעשרות עמודים של תפילות פסוקים ומאמרים וכו'.

מנהג החסידים: בספר **פרדס אליעזר** (עמוד נט) הביא **מגדולי החסידות** שהחשיבו מאוד מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט. מובא בשם הרה"ק רבי **צדוק הכהן מלובלין** זיע"א (פרי צדיק שמות, ט"ו בשבט אות ג) למרות שלא הוזכר המנהג בקדמונים כי אם במהר"מ חאגיז, 'מנהג ישראל תורה', והוא עצמו תורה. והוסיף בספר **פרי צדיק** (שם אות ב); על ידי 'אכילת מצוה' מתקנים את כל האכילות שיהיו בקדושה, ולכן נוהגים ישראל לטעום מכל מיני פירות ביום זה, שעל ידי 'מנהג ישראל שהוא תורה', מכניסים קדושה לאכילה, ועל ידי זה מתקנים כל האכילות שיהיו בקדושה.

2. טעמי האכילה

טעם האכילה: לשון התיקון **יששכר** שאוכלים פירות 'לכבוד שמו של יום'. בהרבה ספרים מובא דברי הג"ר **יעקב עמדין** זצ"ל (סידור יעב"ץ חלק ב עמוד תסג, חודש שבט אות טו), המנהג בארץ ישראל לברך בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילן, על כמה סוגי פירות האילן, כדי שיתברכו גידולי האילנות היום, ואומרים עליהם שירות ותשבחות והוא תיקון גדול בעולמות עליונים. וכתב בספר **אדני פז** (להרב אפרים הקשר, סימן קלא סעיף ה) למרות שלא שמע ממנהג זה, מכל מקום פירש הטעם, שעל ידי ריבוי הפירות יזכור שהוא ראש השנה לאילנות ויתפלל שיתברכו הפירות. **בספר המטעמים** (להרב יצחק ליפיעץ, חודש וראשי חדשים אות מב) משום שט"ו בשבט הוא ראש השנה לפירות, וזכות הוא להם כשמברכים עליהם.

בספר **מקור חיים** (להרב יאיר חיים בכרך, קיצור הלכות סימן תרפו) בשם **מחזור סביוניטי**, שאוכלים פירות זכר שביום זה ראש השנה לאילנות. וביאר **הגאון מברסק** זצ"ל (נחמת רות עמוד קלא, כנראה הכוונה למהרי"ל דיסקין זצ"ל) והג"ר **חיים נאה** זצ"ל (שנות חיים סימן לא הערה ג) שהרי רבי עקיבא גמרא אסתפיק ליה אם בית הלל אומרים א' שבט או ט"ו שבט, ולכן נהגו לאכול פירות בט"ו בשבט, לזיכרון לדורות ולאות שט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות.

סימנא מילתא: טעם נוסף כתב הג"ר **יצחק ווייס** זצ"ל **אבד"ק אראסוואר** (ירחון וילקט יוסף שנת טו קונטרס י סימן צג), טעם אכילת הפירות בט"ו בשבט כאכילת הסימנים בראש השנה שהוא 'סימנא מילתא' לכל השנה, שימתיקו תנובתם, בכח הברכות שמברכים עליהם. וכתב בספר **נחמת רות** (עמוד קלא) כי האדם עץ השדה ומשול לעץ, ובברכת הפירות אנו מעוררים רחמי שמים שנפרח ונשגשג כאילנות, ונהיה כעץ שתול על פלגי מים.

על דרך החסידות, כתב הג"ר **יהודה לייב איגר** זצ"ל (תורת אמת ט"ו בשבט תרמ"א) טעם שנוהגין לאכול פירות בט"ו בשבט, שעל ידי הנאת האדם ממה שברא הקב"ה בעולמו ומשבח ומקלס להשי"ת יגיע מזה תענוג להשי"ת, **כדכתיב** (משלי פרק טז פסוק ד) **כָּל פֶּעַל ד' לְמַעַנְהוּ**, לשבחו ולקילוסו וכו', בהגיע ט"ו בשבט שבו ניתן מחדש השרף באילנות וגידול פירות שהוא לצרכי אדם, לזאת מנהג ישראל לאכול פירות בט"ו בשבט לשבח ולקלס להשי"ת על העבר על הפירות שגדלו אשתקד ומכח זה יתברכו הפירות שהיום עולה בהם השרף.

תיקונים: מובא בשם **האריז"ל** (אבן ישראל ט"ו בשבט שער ה אות ג), והאריז"ל בזה **בספר פרי עץ הדר** (בהקדמה) והג"ר **מאיר שפירא מלובלין** זצ"ל (אור למאיר סוף פרשת בשלח לט"ו בשבט), שבאכילת הפירות בט"ו בשבט מתקנים את חטא אדם הראשון ולבטל תוקף הדינים, ויש לכוון בשעת האכילה, שיתוקן בכך חטא עץ הדעת.

פנינים

להסתכל על השורש

דבר נחמד הביא הג"ר יהודה אריה הלוי דינר שליט"א (לקט הלכות יום טוב וחול המועד עמוד ל) **שהמגן אברהם**, הביא שני מנהגים, בסימן תצב הזכיר את המנהג בעצרת להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבית, זכר למה שבעצרת נידונים על פירות האילן, ובסימן קלא הזכיר מנהג האשכנזים להרבות באכילת פירות בט"ו בשבט, שהוא ראש השנה לאילנות.

ותמה האדמו"ר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זצ"ל (קונטרס מהר"י ט"ב לשובבי"ם), לכאורה היה צריך להיות להיפך, בעצרת שנידונים על הפירות ירבו בפירות, ובט"ו בשבט שנידונים על האילנות יביאו אילנות?

ותירץ על דרך הדרוש, כאשר דנים את האילנות המרמזים על האבות, מסתכלים גם על פירותיהם איזה ילדים יוצאים מהם, ואילו כאשר דנים את הפירות שהם הבנים, מסתכלים על האילנות מאיזה אבות הם נולדו. ❖

הג"ר חיים פלאג'י זצ"ל (מועדיך לחיים חלק ב עמוד קנג) מפרש טעם המנהג לאכול פירות בט"ו בשבט שריבוי הברכות, מזכך את ישראל מפגמיהם בימי השובבי"ם. באופן אחר פירש **הג"ר אברהם איגר** זצ"ל מלובלין (שבט מיהודה טו בשבט תרסח) שבימי השובבי"ם רצו להתחזק בשמחה ולכן תיקנו אכילת פירות.

3. מצוה לאכול

כתוב ב**ירושלמי** (קידושין פרק ד הלכה יב) אמר ר' חזקיה ר' כהן בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל. ר' אליעזר חשש להדא שמועה והיה אוסף פרוטות כל השנה ואוכל מכל מין פעם בשנה. וכתב **המשנה ברורה** (סימן רכה ס"ק יט) בשם **האחרונים** לקיים את דברי הירושלמי, מצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם כדי להראות שחביב עליו בריאתו של הקדוש ברוך הוא. **בערוך השלחן** (סימן רכה סעיף ה) ביאר הטעם הפשוט למצוה שכתוב בירושלמי לטעום את הפירות, כדי לתת שבח והודיה להש"ת שמחדש הפירות משנה לשנה כדי ליהנות בהם בני אדם.

וכתב בספר **וילקט יוסף** (הרב יוסף שוורץ, הופיע בשנת תרס"ח, חלק י סימן פא), על דברי הירושלמי לענ"ד היה בט"ו בשבט ראש השנה לאילנות. וכתב בספר **עלי תמר** (על הירושלמי שם) יתכן שנהגו כן על פי הירושלמי, ובחרו ביום זה שהוא ראש השנה לאילנות. [שמעתי להוסיף, גם אם דברי הירושלמי לא נאמרו דווקא על ט"ו בשבט, עדיין קיים הזדמנות מיוחדת לקיים בהידור את דברי הירושלמי בט"ו בשבט, שמצויים הרבה מיני פירות שאינם בהישג יד כל השנה].

4. מניין הפירות

מינים: לשון התיקון יששכר להרבות במיני פירות, ומדייקים מכך (אוצרות ירושלים תשיז עמוד רצט) בשם **האדמו"ר הרה"ק רבי אהרן מבעלזא** זצ"ל, שהענין הוא להרבות בהרבה מינים וסוגים, ואין ענין לאכול הרבה מאותו מין.

מנהגים: כמה מנהגים נאמרו במספר הפירות, כתב **הג"ר חיים פלאג'י** (מועד לכל חי סימן ל אותיות ז ח) מנהג רוב תפוצות ישראל לאכול מכל פירות האילן ופירות הארץ ככל אשר תשיג ידו. ויש נוהגין דוקא שבעה מיני פירות דנשתבחה בהן ארץ ישראל. ויש שאין נוהגין לאכול כלל. והביא שם עוד מנהגים.

לשון **השנות חיים** (הנ"ל) 'מינים הרבה'. לשון הספר **מעגלי צדק** (הנ"ל) מנהג לקנות מעט 'מכל פרי ופרי שימצא אז'. וכן הביא בספר **נטעי גבריאל** (הלכות פורים פרק ה הערה ח) בשם כמה ספרים שצריך להרבות במינים כפי האפשר.

בספר **פרי עץ הדר** ביאר על פי **רבי חיים ויטאל** שראוי לאכול 30 מיני פירות, והאריך שם בסדר התיקון. ובספר **אבן ישראל** (הרב ישראל ברוך ברוין, ט"ו בשבט שער ה אות ג, חלק ב עמוד כח) כתב שצריך לחזר על 30 מיני פירות, וכל המרבה הרי זה משובח, ולא יפחות מ- י"ב פירות כנגד י"ב צירופי הוי"ה.

מנהג מהר"ם חאגיז (בספר ברכת אליהו דף נה), לאכול ט"ו פירות, ובין הפירות היו לומדים ט"ו פרקים ח' ממסכת פאה, ג' מסכת בכורים, ד' מסכת ראש השנה. והיה עושה סדר תיקון מיוחד על פי האריז"ל.

כתב בספר עטרת ישועה (דזיקוב, חלק ד לשובבי"ם ר"ח שבט ד"ה אז"ל) איתא בכתבים בשם האריז"ל לאכול ט"ז מיני פירות, וחישב העטרת ישועה גימטריה, לרמז שבאכילת פירות נמתקין הדינים ונתהפכו לטובה.

5. סוגי פירות

שבעת המינים ושאר פירות: כתב הגר"ח פלאגי שיש נהגו לאכול רק משבעת המינים. בספר נטעי גבריאל (פרק ה הלכה ג) הביא מנהג המקפידים לאכול דוקא מפירות ארץ ישראל, להראות חשיבות היום שבו נקבע זמן מצוות התלויות בארץ, לענין תרומות ומעשרות וכו', ובפירות חו"ל לא שייך הטעם הזה. ויש נוהגים לאכול מכל פירות הנמצאים במדינה. וכתב הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זיע"א (פרי צדיק טו בשבט אותיות ג ד) למרות שזמן חניטת פירות חו"ל היא אחר הפסח, מכל מקום כל הארצות ניזונים מתמצית ברכת ארץ ישראל כמבואר בגמ' (תענית י.) ולכן רבים נהגו לאכול אף מפירות חו"ל.

אתרוגים: כתב בליקוטי מהרי"ח (חלק ג) שהמנהג שהאתרוג שבירכו עליו בסוכות מטגנים אותו ואוכלים אותו בט"ו בשבט, וכן כתב בספר יפה ללב (חלק ב תרסד אות טו) שיברכו עליו בט"ו בשבט, וכן כתב הבן איש חי (שנה א פרשת ראה אות יא) מנהג עדתנו לאכול אתרוג בט"ו בשבט. ואמר היהודי הקדוש מפרשיסחא (אהל ישכר עמוד קכ) שהאוכל אתרוג בט"ו בשבט, יזכה להשלים שנתו.

כתב הבני יששכר (מאמרי חודש שבט מאמר ב) קבלנו מרבתינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין השם יתברך לסוכות, כי ביום זה עולה השרף באילנות, מה טוב ומה נעים שיתפלל ביום ראשית הצמיחה שיהא לו פרי עץ הדר.

לענין ברכת שהחיינו על אתרוג שבירכו עליו שהחיינו כשקיימו בו את המצוה, דנו הפוסקים בכך. והמשנ"ב (סימן רכה ס"ק טז) כתב שלא לברך מטעם אחר, כיון שאינו חדש שהרי דר באילנו משנה לשנה.

חרובים: כתב הבן איש חי (כתר מלכות אות קנ) שראוי לאכול חרובים ויש מבארים כיון שמוצאו של החרוב מארץ ישראל כמבואר ברמב"ם (פירוש המשניות דמאי פרק ב משנה א) ומשם התפשט לשאר ארצות, לכן יש בו חביבות. עוד יש שביארו לפי שהוא נזכר בגמ' (ראש השנה טו:) עם ראש השנה לאילנות.

6. שנה מעוברת

הגמ' (ראש השנה דף טו.) מסתפקת כאשר השנה מעוברת (כמו השנה שנת תשע"ט), אימתי ראש השנה לאילנות, האם שבט הסמוך לטבת, או אדר הראשון שהוא במקום שבט. מסקנת הגמ' הלך אחר רוב שנים מי ששמו שבט.

וכתב בשו"ת החתם סופר (חלק א סימן יד) שנתחדש בגמ' למרות שבשנה מעוברת עדיין צינה של טבת הוא בשבט ואין שרף באילנות ולא יחנטו, שמסתפק ר' יוחנן בדברי הגמ' בראש השנה הנ"ל כיון שהשנה הולכת אחרי החודש והצינה והקור במקומו עומד, אם כן אין האילנות חונטים בט"ו בשבט לפי הלבנה אלא לפי החמה, ופשוט שזה לא כך אלא כיון שהוא דבר הנוגע לתורתנו הקדושה משועבדת הטבע לתורה ודיניה, כמו שכתוב בירושלמי (נדרים פרק ו הלכה ח) שכאשר חכמים מעברים את השנה המציאות משתנה לפי החלטתם כמו שכתוב (תהלים פרק נז פסוק ג) לְקַל גִּמְרֵי עֲלֵי, ולכן גם חונטים האילנות באותה שנה כמו ברוב השנים בשבט הסמוך לטבת, ומי שאמר לשמן וידליק אומר לחומץ וידליק והקור לא יזיק.

סיכום הגיליון:

7. דינים העולים

א. ראש השנה: ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות לענין תרומות ומעשרות ערלה ורבעי ביכורים שמיטין ויובלות. והוא הדין בשנה מעוברת.

- ב. מרבית בפירות: מנהג האשכנזים, וכן יש נוהגים בספרד, להרבות באכילת פירות ביום זה מכמה טעמים המבוארים בפנים. ויש שאין נוהגים לאכול כלל. בירושלמי מוזכר לאכול פעם אחת בשנה מכל סוגי הפירות ויש מפרשים שהכוונה לט"ו בשבט.
- ג. מספר: יש מנהגים שונים במספר הפירות; שבעת המינים. י"ב פירות. ט"ו פירות. ט"ז פירות. ל' פירות. והרבה כתבו, כל המרבה הרי זה משובח, ככל אשר תשיג ידו מכל אשר נמצא במדינה.
- ד. סוגי הפירות: מנהגים שונים בסוגי הפירות. שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל. אתרוגים. חרובים. יש שכתב להתפלל על אתרוג מהודר לחג הסוכות ביום זה. יש מדקדקים לאכול פירות ארץ ישראל, ויש נוהגים לאכול מכל הפירות הנמצאים במדינה. ❖

הגיליון הונצח
לעילוי נשמת
הרב דוב זצ"ל
בן רבי חיים
ברוך מרדכי גפן
ת.נ.צ.ב.ה.

עומק הפשט'
נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא;
מאכל שהיה תחת המיטה
אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!
ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.
אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון הונצח
לעילוי נשמת
האשה הצדקנית
מרת נעמי אורה
ע"ה בת רבי חנוך
העניך טלנסקי
ת.נ.צ.ב.ה.